

L'ús gramatical dels mots genèrics

ALBERT JANÉ

Totes les llengües tenen les seves estratègies gramaticals pròpies, que els permeten de resoldre d'una manera satisfactòria, d'acord amb unes normes ben establertes i acceptades unànimement, unes frases i unes construccions que poden arribar a revestir un alt grau de complexitat i de duresa, a cops francament artificioses. L'ús de certs noms i pronoms de sentit o valor molt genèric és un recurs d'una gran eficàcia amb què cada llengua sap trobar una solució acceptable per a algunes dificultats sintàctiques.

Entre aquests mots de valor genèric que tenen un paper important en certes solucions sintàctiques, hi ha, en primer lloc, noms substantius com *cosa*, sens dubte el més genèric de tots, *fet*, *acte*, *cas*, *circumstància*, *factor*, *notícia*, *paraula* (o *paraules*), *situació*, etc., els darrers, certament, amb un valor genèric més reduït, i els pronoms *tot*, *res*, *això* i *allò*.

Les oracions relatives neutres

Les oracions relatives neutres són les que tenen tota una oració, la principal, com a antecedent. En espanyol, els termes relatius d'aquestes oracions es formen amb el seu article neutre: *lo que* i *lo cual*. I la inevitable influència d'aquesta llengua fa que molts recorrin a uns termes que són un calc evident dels espanyols: *el que* i *el qual*:

[1] Es tracta d'una noieta molt eixerida, *el que permetrà una solució més fàcil.

[2] No presentarà cap reclamació oficial, *el qual li hem d'agrair.

Aquestes construccions són, certament, inadmissibles. El relatiu neutre, en català, es forma, en principi, amb el substantiu genèric *cosa*, que admet dues possibilitats: *la qual cosa* i *cosa que*:

[3] Es tracta d'una noieta molt eixerida, cosa que permetrà una solució més fàcil.

[4] No presentarà cap reclamació oficial, la qual cosa li hem d'agrair.

Aquests dos conjunts relatius admeten perfectament, tots dos, la combinació amb tota mena de termes preposicionals, normalment exigits pel verb de la subordinada:

[5] El tren sol arribar amb retard, cosa de la qual tothom es refia.

[6] No paguen mai puntualment, de la qual cosa tothom es queixa.

[7] Vindrà acompanyat de tota la família, cosa amb la qual no comptàvem.

[8] Demanen augment de sou, a la qual cosa no podem accedir.

[9] Diuen que es volen queixar a la direcció, per la qual cosa no cal pas amoïnar-se.

[10] Cal demanar subvencions a les institucions, cosa en la qual ara s'esmerça la Junta Directiva.

[11] Tenen tota la confiança del president, cosa contra la qual és inútil lluitar.

[12] Hem aconseguit arribar a un acord amb la part contrària, en virtut de la qual cosa podem començar a programar les nostres activitats.

[13] Han renovat les instal·lacions, la maquinària i el personal, considerant la qual cosa hi podem confiar plenament.

Com més precís és el sentit del substantiu, més reduïdes són les seves possibilitats per a formar part d'aquests conjunts que fan de termes de relació entre dues oracions:

[14] Tots els delegats van protestar, fet que va provocar la dimissió del president.

[15] Va plantar cara, tot sol, a aquella colla d'energúmens, acte que ens va omplir d'admiració.

[16] No es va rebre ni una sola reclamació, cas que no es donava des de feia molt de temps.

[17] Una de les propostes procedia d'un fill de pares catalans resident a Mèxic, circumstància que havia de merèixer una consideració especial.

[18] Un dels aspirants sabia molt bé el rus, factor que va ser decisiu en el seu nomenament.

[19] Va dir que els seus antecessors s'havien distingit especialment per la seva ineficàcia, paraules que van causar un efecte deplorable.

I, naturalment, en lloc d'aquests noms substantius de valor més o menys genèric es pot recórrer a qualsevol altre, per específic que sigui, que constitueixi un element essencial de l'oració, esmentat explícitament o que designi l'acció expressada pel verb:

[20] Va fer un parlament molt hàbil i molt oportú, parlament que va aconseguir de calmar l'ànim dels més exaltats.

[21] Es veu que en aquella ocasió havia infringit la llei, infracció que li va costar el càrrec.

Hom podria potser formular l'objecció que en aquests darrers exemples ja no es tracta, pròpiament, d'oracions relatives neutres. Seria, en tot cas, una objecció merament teòrica, que no afectaria la bondat de la doctrina exposada. És un fet inqüestionable que, en tots els exemples indicats, en lloc del conjunt format pel substantiu i el relatiu *que* s'haurien pogut usar els conjunts *cosa que* o *la qual cosa*. Això ja no seria possible, en canvi, en l'exemple següent:

[22] El president va insistir molt en el fet que la crisi feia del tot inevitable la retallada, retallada que afectarà moltes de les nostres activitats.

Un cas especial és el de les oracions relatives substantives que s'anticipen a l'oració que fa d'antecedent, la qual observa un lligam lògic amb una proposició anterior. En

realitat, no es tracta pròpiament d'oracions relatives sinó, simplement, d'aposicions, i per aquesta raó no s'han d'introduir amb el conjunt *el que*, tal com fan molts, sinó amb el conjunt *cosa que*. En els exemples següents, que són textuals, indiquem entre parèntesis la solució que cal considerar correcta:

- [23] ... aturada per una màquina rovellada que a la fi no comprenia per què calia girar, i *el que és encara pitjor (i cosa encara pitjor) ni era capaç de moure's.
- [24] Em sorprendria molt que no arribés una carta suplementària d'explicació o, *el que és més probable (cosa que és més probable), amb el nom del volum al qual es refereixen...
- [25] Em temo, a més, que l'acadèmia ni ajuda prou a fer conèixer la contemporaneïtat ni, *el que és més greu (cosa que és més greu), s'acaba mai de desempallegar d'una consideració reverent...
- [26] ... revela falta de seriositat, sinó, *el que és pitjor (cosa que és pitjor), falta de responsabilitat...
- [27] ... que desenrotlla amb tècniques farsesques un tema bíblic i que, *el que és més important (cosa que és més important), s'enfronta amb una realitat plenament històrica.

Seria, però, admissible una construcció com és ara la següent, en què hi ha pròpiament una oració relativa substantiva, que fa de complement d'un verb anterior, i que va seguida, a tall d'aposició, d'una oració o d'un simple sintagma nominal:

- [28] Feien coses mal fetes i el que és encara pitjor, les atribuïen als seus companys.
- [29] Feia tot el bé que podia i el que és també molt lloable: no se'n gloriejava mai.

Aquestes construccions només semblen possibles amb verbs de sentit molt general, com és ara *fer*.

La caiguda de preposicions

D'acord amb les nostres normes gramaticals, davant la conjunció completiva *que* s'ha de prescindir de la preposició regida pel verb (o per un substantiu) de l'oració principal. La inobservança d'aquesta norma sol comportar, a més, que el terme conjuntiu *que* esdevingui, indègudament, un mot fort, és a dir, *què*. En els exemples següents indiquem, entre parèntesis, la preposició de què s'ha prescindit:

- [30] Van accedir (a) que hi participés tothom,
- [31] Confïem (en) que n'hi haurà ben bé prou.
- [32] Ara es recorden (de) que el diumenge és tancat.

Aquesta caiguda de la preposició origina algunes vegades certes construccions que es poden considerar una mica violentes o forçades, especialment quan la preposició depèn d'un nom substantiu. Una estratègia de la llengua, en aquests casos, consisteix en l'anteposició del grup *el fet* a la conjunció *que*, amb què es forma el conjunt *el fet que*, que permet el manteniment de la preposició, tal com mostren els exemples següents:

- [33] Es basen en el fet que es preveu una participació més aviat escassa.
- [34] Ens hem d'atenir al fet que la notícia ja ha estat divulgada.
- [35] S'aprofiten del fet que són poc o molt parents del president.
- [36] Això va coincidir amb el fet que no hi havia gaire personal.
- [37] La seva opinió divergeix de la nostra en el fet que no tenen gens en compte les influències estranyes.

Aquest mateix conjunt, *el fet*, s'usa també com a reforç de les subordinades i les oracions d'infinitiu que fan de subjecte (*el fet que* i *el fet de*, respectivament):

- [38] El fet que tu ho diguis no significa que sigui veritat.
- [39] El fet que sempre arribi una mica tard no té gens d'importància.
- [40] El fet de decidir-se a passar per aquell caminet vol dir que coneix el terreny.
- [41] El fet de tenir tantes amistats afavoreix els seus projectes.

Cal notar que el fet que aquests substantius s'usin com a instruments o eines gramaticals no els lleva la capacitat d'admetre tota mena de modificacions adjectivals, especialment com a aposicions explicatives:

- [42] Va presentar la dimissió, cosa, certament sorprenent, que resolva la qüestió.
- [43] Es basaven en el fet, ben mirat irrellevant, que tenien el domicili legal a l'estranger.

El pronom *això*

No ens sembla pas desencertat d'incloure en aquestes notes sobre l'ús gramatical dels mots de valor genèric el que podem fer, en certs casos, amb el pronom neutre *això*. Potser el més significatiu el trobem en la possibilitat de construir oracions que es poden considerar equivalents de les oracions relatives neutres que ja hem vist:

- [44] Va rebre moltes cartes d'adhesió, i això el va animar a reprendre la tasca que ja havia abandonat.
- [45] No fan gens de cas de les crítiques que reben, i això més aviat els desacredita.
- [46] La seva manera de procedir ha fet molt mal efecte, i això ho haurien de tenir en compte.

Notem la intervenció, precedint el pronom neutre *això*, de la copulativa *i*, que és, naturalment, la que fa la funció d'enllaç, i en l'exemple [46] el reforç del pronom feble *ho*, exigit per la condició de complement directe, en aquesta oració, de *això*.

De fet, aquestes construccions amb el pronom *això* són les més pròpies i usuals del llenguatge popular, sense que *això* signifiqui (o sense que aquest fet signifiqui) que vulnerin la normativa més estricta. Un exemple ben significatiu d'aquest ús popular el tenim en una corranda popular de l'any 1835, arran de la famosa crema de convents de Barcelona:

[47] Van sortir sis toros. / Tots eren dolents, / i això va ser la causa / de cremar els convents.

Vegem, encara, com amb aquest ús del pronom *això* (normalment precedit per la copulativa *i*), podem construir, pel cap baix, cinc oracions diferents, que expressen exactament la mateixa idea, i totes d'una bondat inqüestionable:

[48] Sempre acaben la feina dins el termini assenyalat, per la qual cosa no els en falta.

[49] Sempre acaben la feina dins el termini assenyalat, cosa per la qual no els en falta.

[50] Sempre acaben la feina dins el termini assenyalat, raó per la qual no els en falta.

[51] Sempre acaben la feina dins el termini assenyalat, i per això no els en falta.

[52] Sempre acaben la feina dins el terme assenyalat, per què no els en falta.

A propòsit del darrer exemple [52], cal recordar que el relatiu fort *què* admet com a antecedent tota una oració si va precedit de certes preposicions, concretament *de*, *amb* i *per*.

Els verbs usats amb sentit absolut

Hi ha molts verbs que no es poden usar sense l'adjunció d'un complement d'objecte, tant si són verbs transitius, que demanen un complement d'objecte directe, com si són intransitius, però que exigeixen un complement d'objecte precedit per una preposició, normalment *a*, *en* o *de*. De fet, aquesta és una afirmació que cal fer amb una gran reserva, perquè no és gens estrany que sorgeixi de trasantó un o altre exemple impensat que la contradigui, encara que gairebé sempre es tracta de casos en què el verb té un sentit molt especialitzat. En principi, però, verbs transitius com *agafar*, *deixar*, *posar* o *agrair*, o intransitius com *accedir*, *dedicar-se*, *complau're's*, *confiar* 'tenir confiança', *adonar-se*, *riure's* o *recordar-se* no es poden usar sense un complement d'objecte. Però, com hem dit, la llengua no deixa de tenir en cada cas la seva estratègia adequada, que en aquest consisteix en l'ús de certs mots de valor genèric, que admeten totes les posicions sintàctiques, i que són, molt especialment, *tot* i *tothom* per a les oracions afirmatives, i *res* i *ningú* per a les oracions negatives, al costat d'altres frases o sintagmes ocasionals que poden tenir, també, un cert valor genèric:

[53] Aquells no deixen mai res, ho agafen tot.

[54] Agraeix de bon cor tot el que li duen.

[55] No accedeixen mai a res.

[56] Ara no em dedico a res.

[57] Es complauen en qualsevol cosa.

[58] No confien en ningú.

[59] S'adonen sempre de tot.

[60] Confien en tothom.

Un cas equiparable és el de certs verbs, també intransitius, que solen exigir un complement circumstancial, un comple-

ment del qual no poden prescindir. Potser el cas principal, o més significatiu, és el verb *anar*. Notem que si bé podem dir *La Núria se'n va anar*, sense cap mena de circumstancial, no podem pas dir, en canvi, **La Núria va anar*. Però certes formes adverbials que tenen també un valor genèric permeten anàlogament als casos anteriors l'ús del verb *anar* amb un valor que podem qualificar d'absolut.

[61] Abans anava a tot arreu, però ara no va mai enlloc.

Hi podríem afegir, encara, el cas dels verbs pronominals, els quals, com que ja tenen el pronom *es* com a element inherent, no admeten la formació d'oracions impersonals amb aquest pronom. Aleshores, a més de les formes usualment proposades, *hom* i *un*, es pot recórrer també a altres termes nominals o pronominals, que comporten només certes restriccions semàntiques:

[62] Tothom es queixa.

[63] La gent es va adonar del que passava.

[64] Molts ni s'hi van fixar.

[65] Ja no se'n deu recordar ningú.

L'ús abusiu o innecessari dels mots genèrics

En un cert nombre de casos, l'ús d'aquests recursos gramaticals que acabem d'exposar suposa l'oblit inadmissible d'altres solucions més pròpies, les que podem considerar més normals, com ara les que permeten els pronoms dits adverbials, és a dir, *en* i *hi*. El calc de la fraseologia del castellà, que, com és sabut, no disposa d'aquestes partícules tan útils, i, especialment, del llenguatge periodístic i corporatiu (que tendeix a l'esnobisme) origina frases com les següents, avui molt habituals:

[66] No (li) van donar importància al fet.

[67] Fins ara no s'han recordat del fet.

[68] Si els convé accediran a la cosa.

[69] A veure si trobem algú que estigui al corrent del tema.

[70] No vam treure el tema.

No vacil·laríem gens a substituir aquestes construccions tan poc genuïnes per les següents:

[71] No hi van donar importància.

[72] Fins ara no se n'han recordat.

[73] Si els convé hi accediran.

[74] A veure si trobem algú que n'estigui al corrent.

[75] No en vam parlar. ♦

